

קושטא דמילתא

קובץ ישיבתי לתורת רבני ספרד

גליון י"ב חודש סיון ה'תשפ"ג

פה ישיבת הר עציון יב"ץ

תוכן העניינים

הלכה ואגדה בפסיקתו של רבי חיים דוד הלוי
 – הרב אודי שורץ • ליקוט ממפרשי האגדה על
 תפילת ר' יוסי בחורבה • כריעה בפני ספר תורה
 – דביר הכט • פיוט 'יום מעמד סיני' לר' יצחק ז'
 גיאת • בין אידיאה למציאות: עיון בספר תורה
 וחיים למרן החב"ץ • איתן סיון • עיונים בסוגית
 הנאה מן העולם הזה בלא ברכה • פיוט 'אמון יום
 זה' לר' דוד ז' בקודה.

הלכה ואגדה בפסיקתו של הרב חיים דוד הלוי

הרב אורי שורין

א. פתיחה – פסיקתו החדשנית של הרב חיים דוד הלוי

הרב חיים דוד הלוי, סבא של רעייתי אפרת, היה אחד מפוסקי ההלכה החדשנים בדור האחרון. מתוך השקפת עולם ציונית-מודרנית הוא פרסם בספריו הרבים פסיקות מחודשות בענייני השעיה והמקום. להלן עשר דוגמאות לפסיקות שיש בהן מימד חדשני בולט¹:

א. על בסיס התפיסה המוסרית העומדת ביסוד מגילת העצמאות, קובע הרב הלוי כי יש להעניק שוויון זכויות מלא לכלל אזרחי מדינת ישראל, ללא הבדלי דת גזע ומין (דרכי שלום ביחסים שבין יהודים לשאינם יהודים², בתוך: תחומין, כרך ט'; שו"ת עשה לך רב, חלק ט' סימנים ל"ג-ל"ג).

ב. בעקבות ניצחונה של מדינת ישראל במלחמת העצמאות ובמלחמת ששת הימים, קבע הרב הלוי כי יש לבטל את החובה לקרוע קריעה על ערי יהודה, על ירושלים ועל מקום המקדש (מקור החיים השלם כרך ב',

פרק צ"ה). כמו כן, שינה הרב הלוי את נוסח תפילת "נחם" הנאמרת בתשעה באב (שו"ת עשה לך רב, חלק א' סימן י"ד; חלק ב' סימנים ל"ו-ל"ט), אם כי שלל בתקיפות את דעתו של שואל שביקש לבטל כליל את צום תשעה באב (שו"ת עשה לך רב, חלק א' סימן י"ג).

ג. הרב הלוי התיר לכתחילה ללמד תורה שבעל פה במוסדות חינוך לבנות, מתוך תפיסה כי בדור שבו לומדות בנות לימודים גבוהים ומתקדמות בכל המקצועות, כך יש לנהוג גם בתורה שבעל פה (שו"ת עשה לך רב, חלק ב' סימן נ"ב; שו"ת מים חיים, חלק ב' סימן פ"ט). בעניין קרוב, התיר הרב הלוי לבת יחידה לאביה לומר קדיש בחלווייתו (שו"ת עשה לך רב, חלק ה' סימן ל"ג).

ד. הרב הלוי מתיר לנתק אדם גוסס ומתייסר ממכונת הנשמה (ניתוק חולה שאפסו סיכוייו ממכונת הנשמה³, בתוך: תחומין כרך ב'; שו"ת עשה לך רב, חלק ה' סימן כ"ט), ואף כותב שזהו היתר "פשוט וברור". זאת, אף שרבים מפוסקי הדור האחרון אסרו זאת מכל וכל.⁴

א סקירה על פסיקות חדשניות של הרב חיים דוד הלוי ומאפייניהן ניתן למצוא במאמרו של הרב משה פאלוך "משנתו ההלכתית וההגותית של הרב חיים דוד הלוי", בתוך: פעמים – רבעון לחקר קהילות ישראל במזרח, כרך 81, סתיו תש"ס, עמוד 108 ואילך.

ב ראה אנציקלופדיה הלכתית רפואית, ערך "נוטה למות", הערות 256-257.

זקוקים בשעה זאת לחידוש הלכתי ברוח מקורות ההלכה הקדומים ובתיאום להם, היינו הכרעה הלכתית חדשה. זה היה כוחם של רבותינו, שבכל מקרה חדש שבא לידם לא הסתפקו באותן הלכות שהיו מסורות בידם עד אז, אלא טרחו לחדש הלכות חדשות [...] ולא חכמי התלמוד בלבד, אלא גם גדולי הראשונים ואפילו גדולי האחרונים עשו כן וחידשו בסברתם וחוכמתם חידושי הלכה.

לעומת פסיקות אלה, מצאנו בכתבי הרב הלוי גם פסיקות שמחמירות במקומות שאחרים הקלו בהם, כגון: איסור להתגלח בחול המועד (שו"ת עשה לך רב, חלק א' סימן ל"ט); פטור גורף משירות צבאי לבני ישיבות, למעט בזמן מלחמה (שו"ת עשה לך רב, חלק א' סימן כ"א, חלק ג' סימן נ"ח, חלק ה' סימן ק"ד); איסור לימודי רפואה לכהן, מחמת העיסוק בניתוחי גופות (שו"ת עשה לך רב, חלק ג' סימן ל"ב); איסור על צירוף מחלל שבת בפרהסיא למניין (שו"ת עשה לך רב, חלק ה' סימנים א'-ג'); שלילה עקרונית של פתרונות טכנולוגיים לשימוש במכשירי חשמל בשבת (שו"ת עשה לך רב, חלק ו' סימן כ"ז; וראה גם בחלק ז' סימן כ"ב אודות האפשרות לגזור "גזירות חדשות" על שימוש במכשיר חשמלי). עם זאת, אין בפסיקות אלה להקהות את עומק והיקף החדשנות בפסיקות שנסקרו לעיל, והדוגמאות עוד רבות.

באחת מתשובותיו (שו"ת עשה לך רב, חלק

ה. הרב הלוי התיר לרווק לצבוע את שערתיו הלבנות, אף שלדעת פוסקים רבים איסור צביעת שער לגבר הוא איסור תורה (שו"ת עשה לך רב, חלק ב' סימן נ'). על דרך זו התיר, במגבלות מסוימות, ניתוח פלסטי לשם יופי (שו"ת עשה לך רב, חלק ד' סימן ס"ה), וכמו כן התיר לגבר את השימוש בבשמים למיניהם (שו"ת עשה לך רב, חלק ח' סימן נ').

ו. הרב הלוי התיר לציין תאריכים לועזיים במכתבים ובטפסים אם הדבר מקל על הכותב (שו"ת עשה לך רב, חלק ו' סימן נ"ה).

ז. הרב הלוי כתב שפגיעה בזכויות יוצרים (בצילום חוברות או בהעתקת קלטות) אסורה מדאורייתא מדין השגת גבול, מעבר לאיסור שיש בה מצד חוקי המדינה (שו"ת עשה לך רב, חלק ו' סימן ע"ז).

ח. הרב הלוי מעודד חתימה על "הסכם יחסי מומן" בין בני הזוג, במקביל לחתימה על הכתובה (שו"ת מים חיים, חלק א' סימן ס"ג).

ט. הרב הלוי מתיר לאישה לבחור ולהיבחר לתפקידים ציבוריים שונים ומגוונים, כולל אלה שיש בהם משום "שררה" (שו"ת מים חיים, חלק א' סימן ע'; פורסם גם בתחומין כרך י').

י. הרב הלוי מצדיק, על פי ההלכה, פדיון שבויים "יתר על כדי דמיהם", דהיינו שחרור של אלפי מחבלים בעסקת החלפת שבויים (שו"ת עשה לך רב, חלק ז' סימן נ"ג). הרב הלוי מדגיש:

יש בעיות קשות שנוצרות בחיינו שאין להן פיתרון ברור וחותר בהלכה [...] ולכן אנו

ג. סוגיית יחסו ההלכתי של הרב הלוי ליהודים שאינם שומרי תורה ומצוות היא סוגיה מורכבת; ראה במאמרו של חיים בורגנסקי "יחסו ההלכתי של הרב חיים דוד הלוי לחילוניים", בתוך: יהדות של חיים - עיונים ביצירתו ההגותית-הלכתית של הרב חיים דוד הלוי, בעריכת צבי זהר ואבי שגיא, בהוצאת מכון שלום הרטמן ואוניברסיטת בר אילן, ירושלים תשס"ז, עמוד 43 ואילך.

מבטא באופן ברור ובהיר את המתח שבין שמרנות וחדשנות. לא אתייחס באופן ספציפי לפסיקה הלכתית זו או אחרת, אלא לשאלה עקרונית הנוגעת לדרך החשיבה ההלכתית, והיא: שאלת היחס שבין הלכה ואגדה. הרב הלוי עצמו נדרש לשאלה זו והסבירה בפירוט. אף שבמכתב ראשון נראה כי גם כאן בחר לעצמו דרך חדשנית, עיון מדויק בדבריו יעמידנו דווקא על שמרנות רבה בתחום זה.

ב. הלכה ואגדה – החזון

החיבור "מקור חיים השלם" מאת הרב חיים דוד הלוי ידוע בשילוב שבין פסקי הלכה קצרים וברורים, ובין הסברים מחשבתיים ורעיוניים הנוגעים לסוגיה ההלכתית. בשער הספר (במהדורתו הראשונה, תל אביב תשכ"ז; ובמהדורות הבאות) נכתב:

ספר מקור חיים השלם - הלכה פסוקה על יסודות הלכתיים, מוסברת ומבוארת ממקורות רבותינו במדרש ובאגדה, ומיטב ערכי מחשבת היהדות.

בדברי הפתיחה לחיבור מסביר הרב הלוי את הצורך בשילוב הלכה ואגדה. לדבריו, משבר החילוניות שפקד את עם ישראל בדורות האחרונים נובע מהתרופות בלימוד התורה. התרופות זו היא תוצאה של הזנחת לימוד האגדה. הרב הלוי מצטט מ"חזון הנאולה" של הראי"ה קוק, שם מסביר את הצימאון הגדול לתורה שלימה, ולא רק "מקצת תורה", אשר עשויה להשפיע על נפש הדור. הראי"ה כותב:

ז' סוף סימן נ"ד, בויקה לתשובה הנ"ל בעניין פדיון שבויים יתר על כדי דמיה; וכעין זה חלק ט' סימן ל"א, בויקה לעמדותיו אודות היחס לאינם יהודים) כתב הרב הלוי:

וטועה מאוד כל החושב שההלכה היא קפואה, ואין לסטות ממנה ימין ושמאל. **אלא אדרבה, אין גמישות כגמישותה של ההלכה** [ההדגשה שלי, א.ש.]. [...] ורק בזכות גמישותה של ההלכה, יכול היה עם ישראל בכוח חידושים רבים ומועילים שחידשו חכמי ישראל לדורותיהם ללכת בדרך התורה והמצוה אלפי שנים. ואם יעמוד להם לחכמי דורנו אומץ ליבם לחדש חידושי הלכה לאמיתתה של תורה, בנאמנות מוחלטת לגופי ההלכה הכתובה והמסורה, תוסיף ההלכה להיות דרכו של עם ישראל עד סוף כל הדורות.

ובמקום אחר ("דעת תורה בעניינים מדיניים", בתוך: תחומין כרך ח'):

[...] הצורך בחידושי הלכה לפתרון בעיות שהזמן גרמן. **כל הצמוד להלכה הכתובה על ידי פוסקי הדורות שקדמו הרי הוא בבחינת "קראי" של ההלכה** [ההדגשה שלי, א.ש.], הנצמד לאות הכתובה ובוחל בתורה שבעל-פה.

דברים אלה הולמים בהחלט את פסיקתו שלו, אשר משקפת גמישות, חדשנות ואומץ לב, תוך כדי נאמנות מוחלטת למסורת ההלכתית המקובלת בעם ישראל מדורי דורות. במאמר זה, אבקש להתמקד במאפיין אחד של פסיקת הרב חיים דוד הלוי, אשר

ד הספר "חזון הגאולה" הוא ליקוט מכתבי הראי"ה קוק, אשר יצא לאור על ידי הרב מאיר ברלין

בחיבור זה: שילוב ההלכה שהיא סוד קיומו של העם, באגדה שהיא מעין הזוהר והאורה של התורה [...] זו מטרת החיבור ותכליתו [...] מעיד הנני על עצמי שכל כונתי היתה אך ורק זאת.

ג. הלכה ואגדה – המימוש

אין ספק, שדרך לימוד המשלבת הלכה ואגדה לא תמיד הייתה נחלתם של פוסקי הלכה מובהקים. בדברי הסיום למהדורה הראשונה של מקור חיים השלם (ירושלים תשמ"ז) כותב הרב הלוי:

עתה הפעם אודה את ה' על אשר זיכני להוציא לאור את סדרת ספרי "מקור חיים השלם" במהדורה השנייה. הוצאת סדרת ספרים זאת מעיקרה הייתה בבחינת חידוש. מיזוג ההלכה והאגדה, על ידי הסברת ההלכה ממקורות יניקתה הרעיוניים באגדה, היה ניסיון שקשה לחזות מראש כיצד יתקבל בקרב לומדי התורה. והנה זכיתי ונתקבלו ספרים אלה ברצון [...]

ספריו של הרב הלוי מבוססים, אם כן, על פתיחת הדלת שבין הלכה ואגדה, ופתיחה זו – חידוש יש בה.

ובכן, לפנינו תחום נוסף שבו ניתן לאפיין את הרב חיים דוד הלוי כפוסק חרשן. אלא, שאם נעמיק להתבונן, נמצא שההיפך הוא הנכון. הרב הלוי מרבה לדבר על פתיחת הדלת שבין הלכה ואגדה. מהן השלכותיה של פתיחת דלת זו? האם תעבור האגדה באותה דלת פתוחה, ותתמוזג עם

כדי להסיר משורשה את המחלה של מאיסת החוקיות עלינו להשתדל להגביר את פתיחת המעין ממקורה של תורה, ולרומם את לחלוחית הלימוד של האגדה ומהלך הרעיון של סתרי תורה וגוגי יראת ה' טהורה. כשהמעין נפתח וממקור נשמת-נשמתה של תורה הולכים הרעיונות ומתברכים ומתרבים על ידי עסק בתורה לשמה במובנה הרחב המלא והחי [...] אז כל מצוה וכל הלכה כל דיוק וכל דיקדוק מוצאים הם את המשך מקורם הרוחני הנחמד והנעים [...] אז ישוב ויתגלה כל הודו והדרו ולח רעננותו של החוק.

הרב הלוי מבקש לצעוד בדרכו של הרב קוק, ולפתוח את "הדלת הנעולה" שבין ההלכה לאגדה. הוא מביא את עדותו של פרופ' מירסקי על ביקורו אצל הראי"ה קוק, ואת קביעתו של הרב קוק כי ההלכה והאגדה מאוחדות בשורשיהן, ותלמידי החכמים שבארץ ישראל הם העומדים על קשר בל-ינתק זה.

הרב הלוי מסביר, שהתורה שבכתב משלבת הלכה ואגדה: יש בה "החוק היבש", אך יש גם סיפורי מעשים על גדולי האומה, טעמי מצוות ודברי מוסר, תוכחה ושכנוע – וכל אלה באים כדי להעניק לחוק והמשפט את החיות והרעננות. הרב הלוי מסכם:

הנה כי כן ניתנה איפוא בידינו התרופה למחלת הדור, והיא: "פתיחת הדלת הנעולה שבין ההלכה לבין האגדה", וזאת היא המטרה המיוחדת שהצבתי לעצמי

בחיבור זה היא להטעים את ההלכות ללומדים. הדיון ההלכתי יוצג כפי שהוא, ואילו דברי האגדה ישמשו כרקע וכמבוא. אמנם, הרב הלוי מקבל את הגדרת הרא"ה קוק, שלפיה ההלכה והאגדה יונקות משורש אחד, ואף מבהיר שכאשר מדובר על הלכות שיש להן מקור במקרא – חובה לצטטן ולדון בו, אלא שכאמור, דיון זה איננו נוגע באופן ישיר לפסיקת ההלכה.

ובכן, הדלת שבין אגדה להלכה נפתחה, אך המעבר בה איננו מובן מאליו. תפיסה זו רמוזה, כאמור, ב"דברי הפתיחה" לחיבור מקור חיים השלם. אלא, שעם הדפסת החיבור (תל אביב, תשכ"ז), הוסיף הרב הלוי גם מבוא. המבוא מודפס עוד לפני תוכן העניינים, ובמהדורה הראשונה כלל לא מצוין בתוכן. מה עניינו של אותו מבוא? הרב הלוי חוזר שם על הטענה העקרונית שבדברי הפתיחה, ומדגיש את הצורך ב"תרופה" שבחיבור ההלכה והאגדה. לשם כך, כמובן, אין צורך במבוא נפרד, ונראה שההידוש שבמבוא הוא בתוספת פסקה אחת:

אין בשום פנים לערבב אגדה בהלכה. להלכה מהלכי מחשבה יסודיים משלה, ודרכי לימוד ופסיקה מקובלים על יסודות בריאים ואיתנים. ואילו האגדה, מהלך מחשבה אחר לה. אפשר להסביר את ההלכה ממעיינות האגדה, אפשר לרפד את ההלכה ברפוד רך וענוג של אגדה, אך לא לערבבם. ולכן, ההלכות בחיבור זה התבססו אך ורק על דרכי פסיקה המקובלים, הלכות "מאוששות", שלא השופעו במאומה מן האגדה.⁹ זאת ועוד,

ההלכה מתוך הפרייה הדדית? עיון מדוקדק בדבריו של הרב הלוי מלמד, כי התשובה לכך שלילית. הוא מצדד בהתלהבות רבה בשילוב ההלכה עם האגדה, אך נראה כי הדברים נעשים רק כדי להמתיק אותם באוזני השומעים והלומדים. הוא מיצר על התרחקות רבים מבני ישראל מלימוד התורה, ומבקש למצוא דרך למשוך את ליבם. כך הוא כותב:

כן הדבר בהלכה, למרות כל חשיבותה בעיקר ויסוד לחיי האומה, אין לה כל אפשרות להסדיר את מהלכי החיים בנועם ועונג, ללא אותה אגדה המושכת ליבו של אדם.

המחצית השנייה של דברי ההקדמה לחיבור, לאחר שסיים לעסוק בשילוב שבין הלכה ואגדה, מוקדשת להסבר הכרעה אחרת שקיבל בנוגע לכתיבתו, והיא: להסתפק בהבאת פסקי ההלכה, מבלי להאריך בשקלא-וטריא הלכתית. גם כאן, מוסברת החלטה זו על פי הצורך למשוך את לב הקוראים:

האם רצוי להכניס את הקורא לעולמה הרחב והמסועף, לשתפו בכל הליכי הברור ההלכתי? [...] בסופו של דבר נפלה ההכרעה לא ללכת בדרך זאת [...] מפני החשש הגדול פן היה הדבר פוגם את מטרת הספר, שתכליתו היא להביא הפני המוני בית ישראל את דבר ה' זו הלכה, כשהיא מוסברת ומוטעמת ממקורות מעיינות הנצח של האגדה.

מסתבר אפוא שכל תפקידה של האגדה

ה הרב הלוי שב על דבריו אלה גם בחוברת "המקומות הקדושים - מהותם והלכותיהם" (תל אביב

בסיום דברי הפתיחה לחיבורו כתב הרב הלוי:

מסופק הנני אם אף מצאתי את המפתח הנכון לשם פתיחת אותה הדלת הנעולה שבין ההלכה לאגדה. אך בטוחני שלפחות קירבתי שני עולמות אלה.

העולמות התקרבו, אך לא התמזגו. הדלת שבין ההלכה והאגדה נפתחה, ואולם הרב חיים דוד הלוי הושיב בה שומר-סף המונע מעבר חופשי מן העבר האחד אל העבר השני.

ד. חזונו של הראי"ה קוק

לספריו הראשונים צירף הרב חיים דוד הלוי הסכמות ומכתבי ברכה, כנהוג וכמקובל בעולם הספר התורני (ראה, למשל, שורת הסכמות ארוכה לספרו הראשון "בין ישראל לעמים"). לכרך הראשון של מקור חיים השלם לא צירף הרב הלוי הסכמות ומכתבי ברכה. עם זאת, בפתחו של הכרך השני (תל אביב, תשכ"ח), מצוי מכתב ברכה אחד מאת הרב צבי יהודה הכהן קוק. הרב הלוי מציין:

מכתבו של מרן הגאון הגדול והמפורסם לש"ט ולתהילה, בנש"ק כמוהר"ר צבי יהודה הכהן קוק שליט"א, ראש ישיבת מרכז הרב.

הודפסו באותיות מיוחדות, להבדילם מדברי האגדה והמחשבה. את המפתח סידרנו כמו כן לפי סדר ההלכה ונושאה, מבלי להזכיר אף לא בכותרות משנה מאומה מיסודות המחשבה ורעיונות האגדה שבו בכל פרק, וגם זה כדי להדגיש ולתת תורף משנה להלכה שהיא עיקר בחיבור זה.

בפתיחה של המהדורה החדשה של מקור חיים השלם (ירושלים תשמ"ו) קוצרו דברי המבוא, ואולם פסקה זו הועתקה ככתבה וכלשונה.

כלפי מה וכלפי מי אמורים דברים נחרצים ותקיפים אלה? מדוע יש להבחין בצורה כה בוטה בין ההלכה ובין האגדה, עד כדי שינוי אותיות הדפוס או השמטה מכוונת מן המפתחות או מכותרות המשנה? ייתכן, שיש לכך סיבה פרקטית: הרב הלוי מבקש להדגיש כי החיבור הוא חיבור הלכתי, ולא חיבור מחשבתי-רעיוני. עם זאת, נראה ששינה כאן כוונה עמוקה יותר, המבקשת להסתייג מאותו חזון גדול של הראי"ה קוק, שנדמה היה כי הרב הלוי שותף לו. הרב הלוי מבקש להשיב את האגדה אל המקום הראוי לה: כמבוא המושך את ליבם של אלה שהתרחקו מעולם התורה, אך לא כיסוד מוסד בפסיקת ההלכה למעשה.

תשכ"ז), המכילה פרקים ממקור חיים השלם כרך ב', אשר הודפסו לאחר מלחמת ששת הימים, ועסקו בהלכותיה של ירושלים המשוחררת. הרב הלוי סוקר שם בקצרה את מטרות חיבורו, ומסיים בנחרצות: "אך זאת יצויין, שההלכה בחיבור זה אינה מושפעת במאומה מדברי האגדה והמחשבה, ומבוססת היא על יסודות הלכתיים בלבד".

גם בהקדמה לכרך ב' ממקור החיים השלם שב הרב הלוי על עיקרי דבריו, ואף חזר לצטט בהרחבה את דברי הראי"ה בחזון הגאולה. גם שם הוא מציין: "הקורא מוצא בחיבור זה הלכה פסוקה המבוססת על יסודות הלכתיים בלבד, מבוארת ומוסברת בו במקום ממקור יניקתה הרעיוני מעולם האגדה והמחשבה".

[ההדגשות שלי, א.ש.]:

כי לדעתי העניה יש לנו עוד מחיצה אחת, שהננו צריכים לפתח בה גם כן פתח להרבות הכניסה והיציאה מגבול לגבול, והיא: בין חכמת האגדה וחכמת ההלכה [...]

כן הוא בענין חכמת ההגדה עם חכמת ההלכה, שיסוד הראשונה חכמת הלב והרעיון, שכל ההלכות המרובות התלויות בדעה ובמחשבה נובעות ממנה, והשניה היא חכמת המעשים. ששניהם נובעים משני השרשים שמסתעפים מתוה"ק, הם החכמה והנבואה [...] כי הך כללא ד"לא בשמים היא" יש בו כמה הררים גדולים [...] ופשוט שהיו לכלל זה ג"כ יוצאים, והיתה הנבואה מעולם פועלת גם כן על הליכות תורה שבעל פה...

וחכמת הנבואה, שהיא יסוד לחכמת האגדה, שהיא הצד הפנימי של שרשי התורה, פעלה בא"י הרבה יותר מבבבל, שאינה ראויה לנבואה [...]

והחילוק הוא פשוט, דסדר-לימוד שהוא נסמך על שרשי הנבואה וסעיפיה, ההלכות עם האגדות מתאחדות על ידו [...] ולעניות דעתי זהו החילוק שבין כהן לשופט [...] בין דרך לימוד שרוח הקודש גם כן מסייע את בירור ההלכה, והיינו כהן ד"שפתיו ישמרו דעת כי מלאך ה' צב-אות הוא", ובפרט כהן גדול דבעינן שיהיה מדבר ברוח הקודש בשביל אורים ותומים, לשופט דהיינו שמוציא משפט על

התואר בנש"ק – בנן של קדושים – אינו נזכר כאן במקרה. תוכן מכתבו של הרצי"ה נוגע באופן מהותי לחזונו הגדול של אביו, הראי"ה קוק, אותו חזון שהספר מקור חיים מבקש להגשים. כך כותב הרצי"ה:

רוב תודות ויישורי כח למעלת כבוד תורתו על זו עבודת קדשו בספרו מקור חיים, בקובעו בו את פסקי ההלכות, את הטעמותיהן והסברותיהן ממקורות קודש של דברי רז"ל באגדה השייכים להן [...] אביע בזה חשיבותו המיוחדת של כיוונו הכללי הזה, בהתאמת פסקי ההלכות עם מילתא בטעמא של מקורות האגדה המפיעים אור נועמן כמידת תלמידי חכמים שבארץ ישראל (סנהדרין כ"ד), ובהתאם להוראת הארי החי אאמו"ר רבן של ישראל, הרב זצוק"ל, לפיתחון הפגישה של שני צדדי התורה האלה במרום קדושתן (אגרת ק"ג) [ההדגשה במקור].

כפי שכתב הרב הלוי בדברי הפתיחה לחיבורו, וכפי שמציין הרצי"ה כאן, החיבור שבין הלכה ואגדה קשור לתורתה של ארץ ישראל. הראי"ה קוק ראה חשיבות רבה בחיבור זה, ובכדי להבהיר את דברי הרצי"ה, הביא הרב הלוי בהמשך למכתב ברכה זו קטע קצר מאותה מן האיגרת המוזכרת בדברי הרצי"ה.

העיון באותה איגרת (אגרות הראי"ה, ק"ג) מלמד על היקף השילוב שבין הלכה ואגדה כפי שראה אותו הראי"ה קוק עצמו

ו האיגרת פונה אל הרב יצחק אייזיק הלוי, מחבר הספר "דורות ראשונים". הראי"ה קוק רואה בחיבור זה חיבור חלוצי, המשלב את נתוני מחקר התלמוד המודרני עם מסורת ישראל. לדברי הראי"ה, יש להסיר את המחיצה שבין המחקר – "חכמת ישראל" ובין הלימוד המסורתי, ומתוך כך עוסק הוא גם בהסרת המחיצה שבין הלכה ואגדה.

פי הסברא ודרך הלימוד המבורר מתוך פלפול [...]

ומכל מקום לכל עת שיחדש ה' יתברך לב חדש על עמו ויוחזר כח קדושת ארץ הקודש בגלוי, יגלה האור של הירושלמי מצד סגנונו הקצר והעמוק. שמסתייע ממהלך שכל עליון, וההגדה המקובלת מחוברת בו עם ההלכה בדרך פעולה נסתרת.

דברי הראי"ה אינם מתפרשים לשני פנים. הוא מדבר על השפעה ישירה של האגדה על ההלכה, ובכל הנוגע לתורת ארץ ישראל, מציב את האגדה – שיסודה בנבואה – במקום מרכזי ביותר בדיור ההלכה. הראי"ה קוק חזר על דבריו אלה במקומות רבים: אנרות הראי"ה, אגרת צ"י; שו"ת אורח משפט, מילואים; אורות התורה, פרק י"ג (בעיקר פסקאות ד', ו); "תורת ארץ ישראל", בתוך: מאמרי הראי"ה א', עמוד 78; "אוצרות הראי"ה" (מהדורת תשנ"ג), כרך ד' עמוד 186; ועוד.

כפי שראינו לעיל, הרב חיים דוד הלוי שולל תפיסה זו מכל וכל. הוא מתבסס אמנם בדברי הפתיחה שלו על חזון הגאולה של הרב קוק, ואף מצטט קטע מאיגרת ק"ג בהמשך למכתב הברכה מאת הרצי"ה קוק, אך בכל הנוגע למהות הפנימית הוא מסתייג

מאוד מן ההשפעה הישירה של האגדה על ההלכה.

תופעה זו של קבלה חלקית את דברי הראי"ה קוק, הוסברה בהקשר קרוב על ידי יוסף אחיטוב.¹ הוא מתמקד בחיבורו של הרב הלוי "מפתח רעיונות הזוהר", ומוכיח כי בשונה מן הראי"ה קוק, שייחס חשיבות עקרונית ומהותית ללימוד תורת הנסתר בדור הגאולה, עיקר מטרתו של הרב הלוי היא לשבות את לב הדור הצעיר בקסמיה של הקבלה, ומכוחה להשיב על שאלות מודרניות המטרידות את בני הדור הצעיר. לדעת אחיטוב, מציג הרב הלוי "קבלה עממית", שעיקר מטרתה היא חינוך הדור הצעיר לאמונה בערכה של תורת ישראל. בתוך דבריו מתייחס אחיטוב גם לעניין מיווג ההלכה והאגדה בספרות ההלכתית, מצטט את מכתב הברכה של הרצי"ה לספר מקור חיים השלם, אך מוסיף:

כבר הערתי לעיל שהראי"ה קוק עצמו פירש באופן אחר את התפקיד של גילוי רזי תורה בדור הגאולה [...] אפשר לומר שהרב הלוי אימץ לעצמו את האוריינטציה - ולא את המהות - שהתווה הרב קוק באשר לקישור הנדרש בתוך ארץ ישראל הנגאלת, במנחיו של הרב קוק, בין ההלכה והאגדה.

ז רבים חקרו את עניין שילוב ההלכה והאגדה במשנת הראי"ה, ואסתפק בשתי דוגמאות מסכמות: משה הרשקוביץ, תורת ארץ ישראל - הוראת התלמוד במשנת הראי"ה: הגות, חזון ומעשה, נחלים תשס"ז; אבינועם רוזנק, ההלכה הנבואית - הפילוסופיה של ההלכה במשנת הראי"ה קוק, ירושלים תשס"ז (בעיקר פרק ג'), המוקדש כולו להלכה ואגדה; רוזנק פרסם מאמרים אחדים בנושא זה, אך הגרסה העדכנית והמסכמת ביותר היא זו שבספרו).

ח יוסף אחיטוב, "קבלה עממית ותפישות מודרניסטיות אצל הרב חיים דוד הלוי", בתוך: יהדות של חיים - עיונים ביצירתו ההגותית-הלכתית של הרב חיים דוד הלוי, בעריכת צבי זהר ואבי שגיא, בהוצאת מכון שלום הרטמן ואוניברסיטת בר אילן, ירושלים תשס"ז, עמוד 13 ואילך.

של תורת ארץ ישראל, המשלבת הלכה ואגדה, ואולם הלכה למעשה השתמש באגדה כתבלין המושיך את הלב, ולא כמקור המשפיע על הפסיקה ועל אופייה. אכן, פוסק חדשן ואמיץ היה הרב חיים דוד הלוי, אך לפנינו דוגמה לתחום שבו בחר דווקא בנישה המסורתית, ולא בנישתו החדשנית של הראי"ה קוק.

טענה זו של אחיטוב, הנאמרת במילים קצרות, הודגמה והוסברה לעיל.

ה. סיום

נוכחנו לדעת, כי בכל הנוגע ליחסי הלכה ואגדה, פעל הרב חיים דוד הלוי לקירוב בין העולמות, ואולם נמנע בכוונה ובמודעות משילוב של ממש. הרב הלוי הכיר בערכה

פיוט לשבועות

רבי אברהם ן' עזרא

לָבָם, וְעוֹשִׁים וְכוּת וְקָרַב עָרְכוּ.	דָּרַךְ דָּרְכוּ. הֵן מִנְפֹת קוֹלָה לִי יַעֲרֹב, / אָמָאם מְאִדִּי וְחוֹן רֹב וּבְצִלָּה אֲשֶׁב יוֹם שָׁרֵב, / אֲזִי נָנַע בִּי לֹא יִקְרַב, צָרִי הִמְכּוּ.	אֵשׁ דֵּת אֲשֶׁר נָתַן לְעַמּוֹ / אֶל הַגְּדוֹל, נוֹרָא שָׁמּוּ – אֲמָרִיה מַח נַעֲמּוּ, / אֲנִשִּׁי סִגְלָה סַעֲמּוּ – וְשָׁמּוּ בְּרָכוּ.
זָכְרוּ וְצִדְקָתוֹ רַעֲיוֹנִי / יוֹם נִגְלָה אֵל עַל חַר סִינִי לְעִינֵי כָל עַם אֲמוֹנִי, / פָּתַח: אֲנֹכִי יְיָ, אֶלִּיל תִּשְׁלִיכוּ!	מִדּוֹ הִדְרַת תּוֹרָה תְּמִימָה / שָׁמַשׁ לֹא נִחַשְׁבַּ לְמֵאוֹמָה, יִרְתָּ עַל אַחַת בָּמָה; / כָּל בּוֹכְבִי וְכִסְיִי רוֹמָה נִגְדָה חֲשָׁכוּ.	בָּרָה הִיא וּמֵאִירַת עֵינַיִם; / רַב כַּח אֲדוֹן שָׁמַיִם לְעַמּוֹ צִוָּה: אֲזַנִּים / הַמּוֹ, וּבְאֵין עֲצֻלָּתִים בְּנִתִיכָה הִלְכוּ!
קָרַם אֲזִי הִיתָה אֲצִלּוֹ אֲמוֹן / חֲמִדָה נְגוּזָה בְּמִסְמוֹן, נִתְּנָה לְבִנֵי אֲבִי הַמּוֹן – / מִשְׁנָאֵיהֶם בֵּל יְקוֹמוֹן עַת בָּהּ יִתְמָכוּ.	חֲכָמִי לָבָב אֲמִיצִי כַח – / בְּקָרְבָם תִּתְּנָה תְּנוּת, תְּמִיד עֲנֻדָה עַל לוֹת /	רָשָׁפִי תִשְׁקָתָה וְלִהְבִּי / אֵשׁ אֲהַבְתָּה בְּמוֹ לִבִּי תְּמִיד, בְּשִׁחְרִי וּבְעָרְבִי, / בּוֹעֲרִים; וּבְמִסְלוֹת קָרְבִי

